

تحلیله بر سیاست ساخت، خرید و تملک پالایشگاه فراسرزمینه از منظر امنیت انرژی

مصطفی سمیعی نسب^۱

چکیده

ضرورت کاهش فشارهای تحریمی و تلاش برای ایجاد امنیت تقاضای نفت در کشورهای مصرف‌کننده موجب شده است تا سیاست ساخت، خرید و تملک پالایشگاه فراسرزمینه برای کشور به ضرورت تبدیل شود. این سیاست پیش از پیروزی انقلاب اسلامی نیز پیگیری می‌شد که به ایجاد سه پالایشگاه در هند، کره جنوبی و آفریقای جنوبی منتهی شد؛ هرچند بنا به دلایل گوناگون، این سیاست به‌طور جدی در دهه‌های اخیر دنبال نشد و این سه پالایشگاه فروخته شد. اکنون بار دیگر این طرح برای تغییر سیاست‌های اقتصادی و روابط منطقه‌ای و بین‌المللی ایران مورد توجه قرار گرفته است که راه‌اندازی نخستین پالایشگاه فراسرزمینه به نام «ال پالیتو» در ونزوئلا با ظرفیت ۱۰۰ هزار بشکه از جمله اقدامات اخیر در اجرای این سیاست به شمار می‌رود. اجرای موفق این سیاست افزون بر مزایای یادشده، فروش بلندمدت نفت به این کشور را تضمین می‌کند. از سوی دیگر، با تشریک منافع میان دو کشور، امکان چانه‌زنی در سطح بین‌الملل را افزایش و تحریم‌پذیری کشور را کاهش می‌دهد. باین‌حال، ناترازی در حال افزایش فراورده کلیدی بنزین در داخل و نیاز به افزایش ظرفیت تولید داخلی، مشکلات تأمین مالی پالایشگاه‌های فرامرزی و فروش فراورده در کنار محدود بودن دامنه انتخاب کشور میزبان برای اجرای سیاست مزبور، از جمله چالش‌های مهم توسعه این سیاست به شمار می‌رود. در این راستا، راهکارهایی از قبیل تمرکز بر افزایش ظرفیت فراوری فراورده‌های نفتی در داخل هم‌زمان با پیگیری سیاست پالایشگاه فراسرزمینه، به‌کارگیری سیاست ساخت پالایشگاه در کشورهای دارای بدهی نفتی به ایران و همکاری با عربستان سعودی برای اجرای سیاست پالایشگاه فراسرزمینه می‌تواند در دستور کار قرار گیرد.

واژگان کلیدی: امنیت تقاضا، ساخت فراسرزمینه پالایشگاه، تحریم

مقدمه

به ارزش‌افزوده بالاتر و تأمین امنیت تقاضای بلندمدت نفت است. روند عرضه و تقاضای جهانی نفت نیز به سمتی در حال حرکت است که به تحقق جریان یادشده کمک می‌کند. با رشد فزاینده انرژی‌های تجدیدپذیر در سبد جهانی انرژی و برجسته‌تر شدن مسائل محیط‌زیستی درباره مصرف سوخت‌های فسیلی، رشد

تضمین امنیت تقاضای انرژی به‌ویژه نفت برای صادرکنندگان آن یکی از محورهای تأمین امنیت پایدار انرژی به شمار می‌رود. در این راستا، سیاست خرید، احداث یا تملک پالایشگاه‌ها از جمله سیاست‌های اصلی کشورهای نفتی برای کسب درآمدهای ارزی و دستیابی

۱. استادیار، گروه اقتصاد سیاسی، دانشکده معارف اسلامی و اقتصاد، دانشگاه امام صادق علیه‌السلام، تهران، ایران / عضو اندیشکده اقتصاد سیاسی امنیت و دفاع، دانشگاه امام صادق علیه‌السلام، تهران، ایران
samiee@isu.ac.ir

نظر تأمین انرژی مورد نیاز راحت می‌کند. عربستان با درک این واقعیت، توانسته است در این زمینه موفقیت‌های خوبی به دست آورد و سهام پالایشگاه‌های مختلفی را در کشورهای متعدد جهان در اختیار گیرد در حالی که کشورمان نتوانسته است از فرصت‌های موجود استفاده مناسبی داشته باشد.

نظر به اهمیت موضوع یادشده در بالا، این تحقیق درصدد بررسی ابعاد گوناگون این مسئله و اهمیت و ضرورت آن برای کشور است. چهارچوب تحقیق بدین صورت است که پس از مقدمه، به بررسی وضعیت صنعت پالایش کشور و برنامه‌های پیش رو پرداخته می‌شود. در بخش بعد، به تبیین مهم‌ترین مزایای سیاست احداث، خرید و تملک (سهام‌داری) پالایشگاه فراسرزمینی پرداخته می‌شود. در بخش سوم، عملکرد ایران و عربستان در ساخت، تملک و خرید پالایشگاه‌های فرامرزی بررسی می‌شود. بخش چهارم به تبیین ملاحظات امنیت انرژی مترتب بر موضوع تحقیق اختصاص دارد. بخش آخر نیز به نتیجه‌گیری و ارائه راهکارها می‌پردازد.

۱- بررسی وضعیت صنعت پالایش کشور و برنامه‌های پیش رو

کشورمان هم‌اکنون روزانه ۲/۵ میلیون بشکه نفت تولید می‌کند (گفتنی است که ایران در حال حاضر به‌طور متوسط، روزانه ۷۰۰ هزار بشکه در روز نیز میعان‌ات گازی تولید می‌کند که با احتساب آن، جمع نفت و میعان‌ات تولیدشده به ۳/۲ میلیون بشکه در روز می‌رسد) و قصد دارد تا انتهای سال

تقاضای نفت در آینده‌ای نزدیک با کاهش مواجه می‌شود. پیش‌بینی این روند، کشورهای نفتی از جمله عربستان سعودی را بر آن داشته است تا بازارهای مطمئنی برای خود دست‌وپا کنند و به‌نوعی خود را از نوسانات احتمالی بازار نفت رها سازند. کشورهای مصرف‌کننده نیز سیاست‌های خود را برای تأمین امنیت عرضه انرژی بنا نهاده‌اند و در این راستا، همکاری با کشورهای بزرگ تولیدکننده نفت را جزو برنامه‌های خود برای نیل به هدف بزرگ‌تر که همان دستیابی به امنیت عرضه است، در دستور کار قرار داده‌اند.

طرح‌های فراسرزمینی در حوزه انرژی در سند چشم‌انداز سال ۱۴۰۶ وزارت نفت به این شرح آمده است «برای تولید و دیپلماسی انرژی با هدف تولید حداکثری و همچنین، به‌منظور توسعه دیپلماسی انرژی و حضور در بازارهای بین‌المللی، وزارت نفت مجاز شده است از طریق شرکت‌های تابع ذی‌ربط یا شرکت‌های متقاضی غیردولتی مشروط به اخذ تضامین لازم، نسبت به مشارکت در احداث پالایشگاه یا پتروپالایشگاه جدید خارجی یا تملک سهام آن‌ها از محل تحویل نفت خام مازاد بر تعهدهای بودجه‌ای، با تصویب شورای اقتصاد اقدام کند».

در این راستا، یکی از سیاست‌های مهمی که امنیت تقاضای کشورهای نفتی را به‌گونه مؤثری فراهم می‌سازد، سیاست ساخت، خرید و تملک (سهام‌داری) در پالایشگاه‌های کشورهای مصرف‌کننده نفت است. این اقدام ضمن تأمین امنیت تقاضا برای کشورهای تولیدکننده و ارزآوری مناسب، تا حدود زیادی خیال کشورهای مصرف‌کننده را از

می شود در دو سال آینده، ۲۰۰ هزار بشکه در روز افزایش یابد^۱. همچنین، قراردادهایی برای افزایش ظرفیت به مقدار ۱/۴ میلیون بشکه در روز در دوره‌ای ۴ تا ۶ ساله برای تأمین خوراک بخش پتروشیمی امضا شده است.

۲۰۲۳، این مقدار را به ۴ میلیون بشکه در روز برساند. بخشی از این افزایش تولید برای تأمین مصارف داخلی و بخشی برای صادرات خواهد بود. کل ظرفیت پالایشی کشور در سال ۱۴۰۱، ۲/۱۳۰ میلیون بشکه بوده است که پیش‌بینی

جدول ۱- ظرفیت پالایشی کشور به تفکیک واحدهای پالایشی

ردیف	واحد پالایشی	ظرفیت عملیاتی (هزار بشکه در روز)	سهم از کل ظرفیت پالایشی (درصد)
۱	اصفهان	۳۷۰	۱۷/۴
۲	ستاره خلیج فارس (میعانات گازی)	۳۶۰	۱۶/۹
۳	آبادان	۳۴۰	۱۶
۴	بندرعباس	۳۲۰	۱۵
۵	اراک	۲۵۰	۱۱/۷
۶	تهران	۲۴۰	۱۱/۳
۷	تبریز	۱۱۰	۵/۲
۸	لاوان	۶۰	۲/۸
۹	شیراز	۵۵	۲/۶
۱۰	کرمانشاه	۲۵	۱/۲
	مجموع	۲۱۳۰	۱۰۰

مأخذ: مرکز مطالعات زنجیره ارزش صنعت نفت

هزار بشکه در روز سوخت دیزل با استاندارد یورو ۵ تولید کند.

از سویی، طرح ارتقای کیفی محصولات سنگین پالایشگاه بندرعباس با اعتبار ۱/۵ میلیارد دلار با محوریت احداث واحد کک‌سازی که از حدود ۳ سال و نیم پیش آغاز شده، ۶۰ درصد پیشرفت داشته است. همچنین، فاز دو ارتقای پالایشگاه آبادان برای رسیدن به استانداردهای یورو ۴ و یورو ۵، از سال ۲۰۱۷ آغاز شده است. پالایشگاه آبادان با ظرفیت اسمی ۴۰۰ هزار بشکه در روز، قصد دارد با تکمیل

درباره طرح‌های افزایش ظرفیت تولید و بهینه‌سازی آن می‌توان اشاره کرد که پالایشگاه اصفهان قصد دارد کیفیت تمام محصولات خود را ارتقا دهد و تا سال ۲۰۲۵، استاندارد تمام محصولات را به یورو ۴ و یورو ۵ برساند. این پالایشگاه که هم‌اکنون رتبه نخست در ایران را از نظر تنوع محصولات دارد، اخیراً هگزان و پنتان را نیز به سبد محصولات خود افزوده است. در سال ۱۴۰۱، احداث واحدهای جدید فراوری گازوئیل به همراه گوگردزدایی، به پالایشگاه کمک کرد ۱۰۰

۱. سازمان اوپک کل ظرفیت پالایشی کشورمان را در انتهای سال ۲۰۲۲، ۲/۲۳ میلیون بشکه در روز اعلام کرده است (www.opec.org).

طرح توسعه و ارتقای پالایشگاه شیراز که از سال ۱۳۹۶ آغاز شده و قرار بود پس از ۳ سال تکمیل شود، به علت تحریم‌ها کند شده است. مرحله نخست این طرح، شامل ارتقای کیفیت بنزین و مرحله دوم، برای ارتقای کیفیت دیزل است. در این طرح، یک واحد آیزومریزاسیون نیز با برآورد هزینه ۳۰۰ میلیون دلار ساخته خواهد شد. همچنین، ظرفیت پالایشگاه از ۵۰ بشکه در روز به ۷۶ بشکه در روز خواهد رسید.

ساخت پالایشگاه شهید سلیمانی با ظرفیت ۳۰۰ هزار بشکه در روز به‌زودی در کنار پالایشگاه ستاره خلیج فارس آغاز می‌شود. هزینه این طرح، ۱۱/۵ میلیارد دلار برآورد شده است و با خوراک نفت خام سنگین تغذیه خواهد شد. این پالایشگاه قرار است مواد اولیه مورد نیاز پتروشیمی‌ها را تأمین کند و بنزین، گازوئیل، سوخت جت و نفت کوره تولید می‌کند و سبد محصولات بخش پتروشیمی آن شامل پروپیلن، اتیلن و پارازایلن خواهد بود. بخش نخست این طرح تا سال ۲۰۲۷ تکمیل می‌شود.

در ادامه، فاز نخست پالایشگاه ۷۰ هزار بشکه در روز شرکت پارس‌بهین‌پالایش در قشم، آماده بهره‌برداری با ظرفیت ۳۵ هزار بشکه در روز است و از نفت خام سنگین میدان‌های فراساحلی سروش و نوروز تغذیه خواهد شد. محصول اولیه آن قیر است و به تدریج نفتا، نفت سفید و گازوئیل به سبد افزوده می‌شود.

پالایشگاه ستاره خلیج فارس که خوراک آن، میعانات گازی میدان پارس جنوبی است، ظرفیت اسمی خود را با ۹۰ هزار بشکه در روز افزایش داده و

ساخت واحد تقطیر نفت خام ۱۵۰ هزار بشکه در روز، در سال جاری ظرفیت عملیاتی خود را در ۳۶۰ هزار بشکه در روز تثبیت کند. در کنار واحد تقطیر نفت خام، واحدهای تولید هیدروژن، هیدروکراکینگ و گاز مایع به همراه تأسیسات جانبی، با سرمایه‌گذاری بالغ بر ۱/۳ میلیارد دلار احداث می‌شود.

پالایشگاه کرمانشاه در غرب ایران قصد دارد همگام با ارتقای کیفیت محصولاتش، ظرفیت خود را ۱۵ هزار بشکه در روز افزایش دهد. با اجرای این طرح، ظرفیت کل آن به ۴۰ هزار بشکه در روز و استاندارد محصولات به یورو ۵ خواهد رسید. واحد جدید برای افزایش ظرفیت تولید بنزین با کیفیت یورو ۵ تأسیس می‌شود و تولید نفت کوره آن حدود ۲ درصد خوراک ورودی خواهد بود. همچنین، این پالایشگاه طرحی ۸۰ میلیون‌دلاری برای کاهش گوگرد در نفت کوره سنگین را در برنامه دارد. ساخت پالایشگاه آناهیتا با ظرفیت ۱۵۰ هزار بشکه در روز نیز اخیراً به شرکت خصوصی واگذار شده است، اما انتظار افتتاح و بهره‌برداری آن در کوتاه‌مدت وجود ندارد.

پالایشگاه تبریز نیز در یک طرح ارتقای بزرگ، تولید نفت کوره خود را کاهش خواهد داد. این پالایشگاه در حال حاضر، ۴ میلیون لیتر در روز نفت کوره تولید می‌کند که ۲۵ درصد خوراک ورودی است و قرار است پس از اجرای طرح ارتقا، به زیر ۵ درصد کاهش یابد.

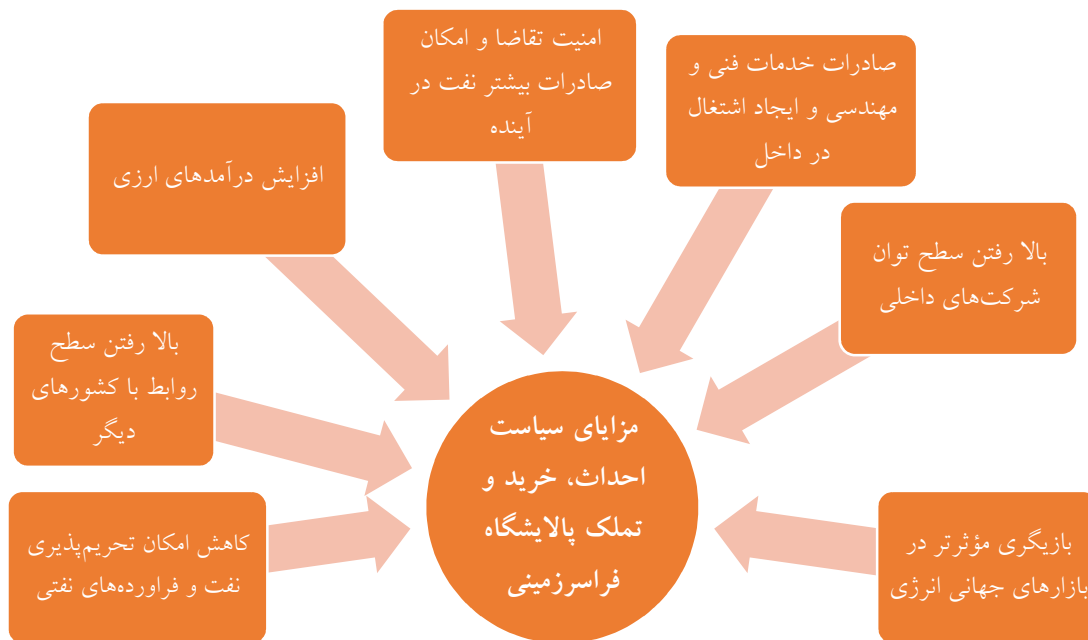
برآوردها نشان می‌دهد به‌طور متوسط، افزایش هر ۱۰۰ هزار بشکه ظرفیت پالایشی در روز، به حدود ۲/۵ تا ۳ میلیارد دلار سرمایه نیاز دارد.

۲- مزایای سیاست احداث، خرید و تملک (سهام‌داری) پالایشگاه فراسرزمینی

برخی مزیت‌های اصلی سیاست احداث، خرید و تملک پالایشگاه فراسرزمینی در شکل شماره ۱ به تصویر کشیده شده است.

به ۴۵۰ هزار بشکه رسانده است. همچنین، قرار است یک واحد ۱۲۰ هزار بشکه‌ای پالایش میعانات گازی در کنار این پالایشگاه ساخته شود و به دنبال آن، یک مجتمع پتروشیمی نیز ساخته خواهد شد. فاز نخست طرح فراگیر پالایشی سیراف که یک مجتمع پالایشی متشکل از ۸ پالایشگاه به ظرفیت ۴۸۰ هزار بشکه برای میعانات گازی بین فازهای ۱۳ و ۱۹ پارس جنوبی است، با ظرفیت ۶۰ هزار بشکه در روز و با نام آدیش، مراحل پایانی ساخت خود را طی می‌کند.

شکل ۱- مزیت‌های اصلی سیاست احداث، خرید و تملک پالایشگاه فراسرزمینی

امکان را فراهم می‌آورد که محموله‌های نفت خام برای پالایش به خارج از کشور صادر شوند. این موضوع در شرایط کنونی با در نظر گرفتن تحریم‌ها علیه ایران بسیار راهگشاست. به‌طور معمول، کشورهایی که اقدام به ساخت پالایشگاه در خارج از

امنیت تقاضا و امکان صادرات بیشتر نفت در آینده

از جمله مزیت‌هایی که احداث پالایشگاه در خارج از کشور به همراه دارد، افزایش صادرات در کنار افزایش امنیت تقاضای نفت خام است. احداث پالایشگاه این

در ارتقای توان شرکت‌های داخلی تأثیر بسزایی دارد. ساخت واحدهای پالایشگاهی در مقیاس‌ها و فناوری‌های مختلفی صورت می‌گیرد. برخی پالایشگاه‌ها به فناوری‌های پیشرفته‌ای احتیاج دارند که در حال حاضر کارشناسان ایرانی قادر به ساخت آن‌ها نیستند. از این رو همکاری با شرکت‌های خارجی تا حدودی به آشنایی با فناوری‌های جدید و کسب تجارب کارشناسان داخلی کمک می‌کند.

- بالا رفتن سطح روابط با کشورهای دیگر

جدا از مباحث اقتصادی و فنی، همکاری در ساخت پالایشگاه‌های خارجی، زمینه مساعدی برای بهبود روابط میان کشورها فراهم می‌آورد. کشورهایی که سرمایه‌گذاری در واحدهای پالایشی و پتروشیمی خارجی را در دستور کار قرار دهند، منافع خود را با منافع کشورهای مقصد گره می‌زنند. این موضوع زمینه مناسب همکاری را در دیگر بخش‌ها نیز به وجود می‌آورد. بالا رفتن سطح روابط میان کشورها، تا حدود زیادی از اقدام‌هایی مانند تحریم کشور نیز ممانعت می‌کند.

سیاست خرید، احداث یا تملک پالایشگاه‌ها از جمله سیاست‌های اصلی کشورهای نفتی برای کسب درآمدهای ارزی و دستیابی به ارزش‌افزوده بالاتر و تأمین امنیت تقاضای بلندمدت نفت است.

کشور می‌کند یا در سهام پالایشگاه‌های خارجی سهام می‌شوند، این امکان را برای خود فراهم می‌کند که بخشی از خوراک پالایشگاه را از طریق نفت خام کشور خود تأمین کنند. این مسئله امنیت تقاضا را برای آن‌ها به ارمغان می‌آورد.

- صادرات خدمات فنی و مهندسی و ایجاد اشتغال در داخل

احداث پالایشگاه‌های خارجی در کنار ایجاد اشتغال برای کشور مقصد، اشتغال در کشور سرمایه‌گذار را نیز افزایش می‌دهد که این افزایش را می‌توان در قالب توسعه و صادرات خدمات فنی و مهندسی توضیح داد. این موضوع مزایای متعددی مانند افزایش سوددهی و ایجاد ارزش‌افزوده بالاتر را به همراه دارد. صادرات خدمات فنی و مهندسی این امکان را به وجود می‌آورد تا چرخه تولید کالاهایی که در راستای قراردادهای فنی و مهندسی مورد نیاز هستند، به جریان افتد.

- افزایش درآمدهای ارزی

از جمله مزایای دیگری که ساخت پالایشگاه‌ها در خارج از کشور دارد، افزایش درآمدهای ارزی است. چنانچه پالایشگاه‌های ساخته‌شده در داخل و خارج کشور از فناوری‌های پیشرفته برخوردار باشند، میزان تولید محصولات با ارزش‌تر افزایش می‌یابد و آنچه از این فرایند نصیب کشور می‌شود، افزایش درآمدهای ارزی است نسبت به حالتی که خام‌فروشی نفت در دستور کار باشد.

- بالا رفتن سطح توان شرکت‌های داخلی

همکاری شرکت‌های داخلی با شرکت‌های خارجی در زمینه ساخت پالایشگاه‌ها و واحدهای پتروشیمی،

سهام این پالایشگاه با ارزشی معادل ۳۴ میلیون دلار به کره واگذار شد. مسئولان علت کناره‌گیری از این طرح را سیاست‌های کشور در عدم پذیرش تعهدات طولانی تحویل نفت بیان کردند.

پالایشگاه «سانسول» در آفریقای جنوبی نیز از موارد دیگری است که سهام آن در سال ۱۹۸۹ به شرکت سانسول فروخته شد. در این بین، تنها پالایشگاهی که ایران در آن سهمیم بوده و همچنان همکاری خود را با آن ادامه داده، پالایشگاه «مدرس»^۱ هند است؛ البته برخی گزارش‌ها حاکی است که سهام ایران در این پالایشگاه نیز در حال کاهش بوده و به زیر ۵ درصد رسیده است. ایران در سال‌های اخیر، مذاکراتی با کشورهایمانند مالزی، سوریه و اندونزی برای احداث پالایشگاه انجام داده که به دلایل مختلف، پیشرفتی در این زمینه حاصل نشده است. برای مثال، ساخت پالایشگاه در سوریه که قرار بود با مشارکت ونزوئلا انجام شود، به علت ناآرامی‌های سوریه متوقف شد.

احداث پالایشگاه این امکان را فراهم می‌آورد که محموله‌های نفت خام برای پالایش به خارج از کشور صادر شوند. این موضوع در شرایط کنونی با در نظر گرفتن تحریم‌ها علیه ایران بسیار راهگشاست.

- نفوذ در بازارهای جهانی انرژی

امروزه بازار انرژی در جهان به‌گونه‌ای تغییر یافته است که کشورهای مصرف‌کننده انرژی، امنیت عرضه انرژی را در صدر راهبردهای خود قرار داده‌اند. از سوی دیگر، کشورهای تولیدکننده نیز تلاش‌های گسترده‌ای را برای کسب سهم بیشتر از تقاضای بازار صورت می‌دهند و با روش‌های مختلف سعی دارند تا نفوذ خود را در بازار انرژی جهان افزایش دهند. ساخت پالایشگاه در کشورهایی که نیاز به انرژی در آن‌ها روزبه‌روز در حال افزایش است، ضمن تأمین امنیت تقاضا برای نفت تولیدی کشور، نفوذ در بازارهای بزرگ مصرف‌کننده انرژی را افزایش می‌دهد و از این طریق، آسیب‌پذیری کشور را که به سبب کاهش مقطعی در تقاضای نفت بروز می‌کند، تا حدودی برطرف می‌سازد.

۳- عملکرد ایران و عربستان در ساخت، تملک و خرید پالایشگاه‌های فرامرزی

ایران یکی از نخستین کشورهایی بوده که سیاست ساخت پالایشگاه در خارج از کشور را دنبال کرده و در این زمینه از سابقه طولانی برخوردار است، اما برخی عوامل باعث شده است این فعالیت‌ها ادامه‌دار نباشند. از جمله پالایشگاه‌هایی که ایران در آن‌ها سرمایه‌گذاری کرده بود، می‌توان به پالایشگاه «سانگ‌یانگ» کره جنوبی اشاره کرد که پیش از انقلاب برای پالایش نفت خام میادین سروش و نوروز مورد بهره‌برداری قرار گرفت، اما در اوایل پیروزی انقلاب،

خواهد شد و فرصتی برای پالایشگاه‌داری فراسرزمینی در اختیار ایران قرار خواهد داد.

ششمین پالایشگاه، پالایشگاه «الفروقلس» سوریه است. مطالعات ساخت این پالایشگاه ۱۴۰ هزار بشکه‌ای در سوریه پایان یافته است و پس از آماده شدن دیگر شرایط، با سرمایه‌گذاری مشترک وارد مرحله جدید می‌شود. این در حالی است که با توجه به پیچیدگی‌های تأمین مالی و مشکلات دیگر ناشی از تحریم‌ها، امکان‌پذیری اجرای طرح‌های بالا با تردیدهای عمده‌ای همراه است. با این حال، کشورهای رقیب مانند عربستان در این زمینه بسیار موفق بوده‌اند و از سال‌ها پیش اقدام‌های گسترده‌ای برای ساخت پالایشگاه در داخل و خارج کشور انجام داده‌اند. برای مثال، شرکت «آرامکو» عربستان در قالب قراردادهای سرمایه‌گذاری مشترک، با همکاری شرکت «شل»، سه پالایشگاه در ایالت‌های لوئیزیانا و تگزاس احداث کرده است. در حال حاضر، این سه پالایشگاه روزانه ظرفیت پالایش ۷۴۰ هزار بشکه نفت خام را دارا هستند. اکنون عربستان ۵۰ درصد از سهام این پالایشگاه‌ها را در اختیار دارد. از سوی دیگر، آرامکوی عربستان با همکاری شرکت CNPC، ساخت پالایشگاهی را در منطقه یوننان چین آغاز کرده است. ظرفیت پالایش این پالایشگاه ۲۰۰ هزار بشکه است و برای پالایش نفت خام عربستان و کویت احداث می‌شود. بر اساس قراردادی که بین دو شرکت منعقد شده است، عربستان حدود ۳۹ درصد از سهام این پالایشگاه را در اختیار دارد.

راه‌اندازی نخستین پالایشگاه فراسرزمینی به نام ال‌پالیتو در ونزوئلا با ظرفیت ۱۰۰ هزار بشکه از جمله اقدامات اخیر کشور در اجرای این سیاست به شمار می‌رود. پالایشگاه ال‌پالیتو کوچک‌ترین پالایشگاه نفتی در ونزوئلاست که در حال حاضر با ۵۰ درصد ظرفیت خود در حال بهره‌برداری است. آن‌طور که رسانه‌های خارجی اعلام کرده‌اند، ارزش این قرارداد ۱۱۰ میلیون یورو بوده است. طبق قرارداد دو کشور، منابع مالی این طرح را شرکت «نیکو» تأمین می‌کند و خوراک نفت خام این پالایشگاه با مشارکت شرکت ملی نفت از طریق شرکت نیکو تأمین می‌شود (شبکه اطلاع‌رسانی نفت و انرژی (شاننا)).

سومین پالایشگاهی که کشورمان درصدد سهام‌داری در آن است، پالایشگاه ۱۰۰ هزار بشکه‌ای به نام «بولیوار سوپریم سوئو» در نیکاراگوئه است. حجم سرمایه‌گذاری این پالایشگاه، ۴ میلیارد دلار برآورد می‌شود؛ البته زمین و تأسیسات اساسی برای این پالایشگاه ۱۰۰ هزار بشکه‌ای از سال‌ها پیش ایجاد شده که به دلیل تحریم‌های آمریکا نیمه‌کاره رها شده است. چهارمین و پنجمین پالایشگاه نیز دو پالایشگاه «بخارا» و «فرغانه» در ازبکستان است که تنها پس از چند ساعت از عضویت رسمی ایران در سازمان همکاری شانگهای قرارداد آن امضا شد. پالایشگاه‌های مورد توافق با ایران برای اجرای سیاست پالایشگاه‌داری فراسرزمینی، با ۵۰ درصد ظرفیت کار می‌کنند و حالا با کمک خدمات فنی و مهندسی و دانش ایرانی، این ظرفیت کامل بازسازی

۴- ملاحظات امنیت انرژی

به‌رغم مزیت‌های عمده‌ای که سیاست ساخت، خرید و تملک فراسرزیمینی پالایشگاه به همراه دارد، برخی کارشناسان معتقدند که احداث پالایشگاه‌های فراسرزیمینی در زمین کشورهای که خود به‌نوعی با تحریم‌ها دست‌وپنجه نرم می‌کنند، نمی‌تواند به‌تنهایی مشکلات ایران را حل کند. آن‌ها بر این باورند که کشورهای که برای اجرای طرح فرامرزی انتخاب می‌شوند یا باید بازار مناسبی داشته باشند یا اینکه خود تحریم نباشند. تجربه‌ی اخیر که ایران با ونزوئلا درباره احداث پالایشگاه فراسرزیمینی داشته، همکاری دولتی بوده و در عمل استفاده‌ای از ظرفیت بخش‌های مختلف از جمله بخش خصوصی صورت نگرفته است. در حالی وزارت نفت خود طرح‌های این‌چنینی را اجرا می‌کند که بخش خصوصی ایران در زمینه فعالیت‌های دانش‌بنیان و تولید محصولات هیدروکربنی توانایی بالایی دارند.

ضمن اینکه تجربه نشان داده است که واگذاری طرح‌ها به بخش خصوصی، شرایط را برای دور زدن تحریم‌ها آسان‌تر می‌کند. بخش خصوصی در ایران ظرفیت بالایی از نظر دانش فنی و مهندسی دارد، اما از نظر توان مالی کمی ضعیف است. اگر این حمایت توسط دولت در مدل خط اعتباری یا خط تهارتری صورت گیرد، می‌توان مدل همکاری خود را با کشورهای هدف توسعه داد.

در شرایطی که مشکل تحریم و تعامل وجود نداشته باشد، قطعاً وجود سیستم پالایشی فراسرزیمینی

شرکت آرامکوی عربستان در سال ۲۰۱۶، پالایشگاه «پورت آرتور» را در ایالت تگزاس آمریکا با حجم تولید ۶۰۰ هزار بشکه در روز که بزرگ‌ترین پالایشگاه نفتی این کشور به‌شمار می‌آید، خریداری کرد. تا پیش از این، شرکت نفت سعودی آرامکو و شرکت هلندی-بریتانیایی شل از طریق شرکت مشترک «موتیوا اینترپرایز»، مالک این پالایشگاه بودند، اما پس از فسخ شراکت طرفین، آرامکو تمام سهام این پالایشگاه را به دست آورد. با این اقدام، بزرگ‌ترین پالایشگاه آمریکا، نفت خود را به‌طور کامل از عربستان سعودی وارد می‌کند.

کره‌جنوبی نیز از جمله کشورهای است که عربستان سعودی سرمایه‌گذاری در پالایشگاه‌های آن را در دستور کار خود قرار داده است. شرکت آرامکوی عربستان حدود ۳۵ درصد از سهام پالایشگاه «اس‌اوایل»^۱ کره‌جنوبی را در اختیار دارد و برخی خبرها حاکی است که عربستان سهم خود از این پالایشگاه را تا ۵۰ درصد افزایش داده است.

امروزه بازار انرژی در جهان به‌گونه‌ای تغییر یافته است که کشورهای مصرف‌کننده انرژی، امنیت عرضه انرژی خود را در صدر راهبردهای خود قرار داده‌اند.

توسعه ظرفیت پالایشی از جمله مهم‌ترین مشکلات پیش روی این صنعت است. بنابراین، اتخاذ سیاست فراسرزمینی در این حوزه، عملاً این مشکل را به گونه مؤثری حل نمی‌کند.

از این رو ضمن تأیید درست بودن این سیاست و لزوم تداوم آن برای حصول نتایج مثبت، نمی‌توان انتظار زیادی از موفقیت این سیاست در دور زدن تحریم‌ها یا بی‌اثر کردن آن‌ها در برهه کنونی که تحریم‌های همه‌جانبه همچنان برقرار است، داشت.

راه‌اندازی نخستین پالایشگاه فراسرزمینی به نام ال‌پالیتو در ونزوئلا با ظرفیت ۱۰۰ هزار بشکه از جمله اقدامات اخیر کشور در اجرای این سیاست به شمار می‌رود.

نتیجه‌گیری و پیشنهاد راهکارها

یکی از سیاست‌هایی که کشورهای بزرگ نفتی برای اطمینان از فروش بلندمدت نفت خود پی می‌گیرند، احداث پالایشگاه‌ها و واحدهای پتروشیمی در داخل و خارج از کشور است. این اقدام به‌عنوان راهبرد کلیدی در تأمین امنیت تقاضا برای این کشورها قلمداد می‌شود. کشورهای هدف نیز به دلایل مختلف از جمله نیاز روزافزون به منابع انرژی، از این اقدام حمایت و سعی می‌کنند تا با سرمایه‌گذاری مشترک با

و حتی سیستم توزیع فرآورده‌های نفتی و داشتن شبکه پالایشی در کشور خارجی یا اتحادیه اروپا می‌تواند تأمین‌کننده منافع ملی ایران باشد، اما تحریم‌های همه‌جانبه احتمال موفقیت این سیاست در مقام اجرا و از حیث امکان فروش فرآورده و سهام‌داری و کسب سود از آن در میان‌مدت و بلندمدت را با چالش‌ها و ابهام‌های جدی مواجه می‌سازد.

در کشورهای بزرگ مصرف‌کننده انرژی از جمله چین و هند نیز امکان اجرای این سیاست ضعیف است؛ زیرا انتقال رسمی نفت به این کشورها و پالایش آن و نیز سهام‌داری در پالایشگاه‌های این کشورها به دلیل تحریم‌های آمریکا با اختلال جدی مواجه می‌شود و امکان‌پذیری این سیاست در این کشورها را ضعیف می‌کند.

نکته دیگر اینکه، اکنون یک پالایشگاه در هند وجود دارد که بخشی از سهام آن مربوط به ایران است، اما سیاست خرید نفت از ایران را برای پالایش دنبال نمی‌کند. برای اینکه سیاست سهام‌داری در پالایشگاه برای تضمین خرید نفت مؤثر واقع شود، نیاز است تا سهام کشور در این واحدهای پالایشی بالا باشد تا بتوان در تصمیمات مدیریتی آن اثرگذار بود.

مسئله تأمین مالی ساخت پالایشگاه‌ها را نیز باید با توجه به تحریم‌ها به دیگر پیچیدگی‌های اجرای این سیاست در مقیاس بزرگ‌تر افزود. بسیاری از کارشناسان معتقدند مسئله کمبود منابع مالی برای

از کشور به‌ویژه در دوره تحریم‌ها با ابهامات و ریسک‌های عمده مواجه است، ضمن پیگیری هرچه بیشتر این سیاست برای بهره‌مندی از مزایای مهم آن، بر افزایش ظرفیت فراوری فرآورده‌های نفتی با عملیاتی کردن طرح‌های افزایش ظرفیت تولید داخلی تمرکز شود.

به‌رغم مزیت‌های عمده‌ای که سیاست ساخت، خرید و تملک فراسرزیمینی پالایشگاه به همراه دارد، برخی کارشناسان معتقدند که احداث پالایشگاه‌های فراسرزیمینی در زمین کشورهایی که خود به‌نوعی با تحریم‌ها دست‌وپنجه نرم می‌کنند، نمی‌تواند به‌تنهایی مشکلات ایران را حل کند.

- به‌کارگیری سیاست ساخت پالایشگاه در کشورهای با بدهی نفتی به ایران: به دلیل تحریم‌هایی که از سوی غرب بر نظام بانکی کشور وضع شده است، بخش زیادی از درآمدهای نفتی کشور در کشورهای واردکننده، بلوکه شده و دسترسی به آن‌ها با دشواری‌های عمده‌ای مواجه است. برای همین، برخی صاحب‌نظران حوزه انرژی بر این باورند که می‌توان از شرایط کنونی که دریافت منابع حاصل از فروش نفت با مشکل مواجه است، به‌گونه‌ای استفاده کرد که بخشی از منابع بلوکه‌شده، صرف

کشورهای تولیدکننده، آن‌ها را به ساخت پالایشگاه در کشورهای خود ترغیب کنند. موفقیت این سیاست به‌رغم مزایای متعددی که دارد، در مقام اجرا به‌ویژه در دوران تحریم‌های همه‌جانبه با ابهام‌های متعددی همراه است. برای کاهش آسیب‌های احتمالی این سیاست و موفقیت آن در مقام اجرا، راهکارهای زیر پیشنهاد می‌شود.

- تمرکز بر افزایش ظرفیت فراوری فرآورده‌های نفتی در داخل هم‌زمان با پیگیری سیاست پالایشگاه فراسرزیمینی: هم‌اکنون ناترازی فرآورده‌های نفتی از جمله بنزین یکی از کانون‌های تهدید امنیت انرژی کشورمان به شمار می‌رود که نیازمند توجه جدی به برطرف کردن است. در جدول چشم‌انداز توسعه کمی و کیفی محصولات پالایشی در برنامه هفتم توسعه (۱۴۰۶-۱۴۰۲)، برنامه‌ریزی شده است تا پایان برنامه هفتم توسعه، تولید بنزین از ۱۱۵ میلیون لیتر کنونی به ۱۲۹ میلیون لیتر و تولید نفت گاز از ۱۱۲ میلیون لیتر کنونی به ۱۳۰ میلیون لیتر افزایش یابد. به عبارتی، با نگاه خوش‌بینانه و در صورت تحقق کامل اهداف، بعد از ۵ سال فقط ۱۴ میلیون لیتر بنزین و ۲۸ میلیون لیتر نفت گاز به تولیدات پالایشگاه‌های کشور افزوده می‌شود. این میزان تولید بعد از ۵ سال، با توجه به افزایش تقاضای داخلی، بسیار کم و هشداردهنده است. توصیه می‌شود با توجه به اینکه به‌کارگیری گسترده ساخت، تملک و سهام‌داری پالایشگاه در خارج

منابع

- وزارت نفت جمهوری اسلامی ایران (۱۴۰۰). سند چشم‌انداز سال ۱۴۰۶. ایران: وزارت نفت جمهوری اسلامی ایران
 - شبکه اطلاع‌رسانی نفت و انرژی (شانا) (۱۴۰۲). مرکز مطالعات زنجیره ارزش صنعت نفت (۱۴۰۰). صنعت پالایش نفت خاورمیانه. ایران: مرکز مطالعات زنجیره ارزش صنعت نفت
 - <https://www.opec.org>
- ساخت پالایشگاه در کشورهای بدهکار شود. این اقدام باعث ایجاد تقاضای بلندمدت در کشورهای یادشده می‌شود و از این نظر تا حدود زیادی از آسیب‌پذیری اقتصاد کشور به سبب تحریم‌ها، ممانعت می‌شود؛ ضمن اینکه با این اقدام تا اندازه زیادی منافع ایران با کشورهای دیگر گره می‌خورد که باعث می‌شود در صورت اعمال تحریم‌های مشابه، این کشورها تا حدی از همراهی با عاملان تحریم خودداری کنند؛ هرچند اجرایی شدن مؤثر این سیاست نیازمند به‌کارگیری دیپلماسی فعال انرژی است.
- همکاری با عربستان سعودی برای اجرای سیاست پالایشگاه فراسرزیمینی: با توجه به توسعه کم‌سابقه روابط خارجی با عربستان، یکی از زمینه‌های گسترش همکاری انرژی، اجرای مشترک سیاست پالایشگاه فراسرزیمینی است. با توجه به تجارب موفق عربستان در این حوزه و امکان مشارکت این کشور در تأمین مالی طرح‌ها و دغدغه مشترک دو کشور در تأمین امنیت تقاضا، می‌توان به اتخاذ سیاست مشترک میان ایران و عربستان امیدوار بود. هماهنگی دستگاه دیپلماسی و وزارت نفت و پیگیری این سیاست منجر به تعمیق بیشتر روابط میان دو کشور نیز می‌شود.

مسئله تأمین مالی ساخت پالایشگاه‌ها را نیز باید با توجه به تحریم‌ها به دیگر پیچیدگی‌های اجرای این سیاست در مقیاس بزرگ‌تر افزود.

